

SATURA RĀDĪTĀJS

| | |
|--|-----------|
| SAĪSINĀJUMI | 2 |
| PAR METODISKAJIEM NORĀDĪJUMIEM..... | 3 |
| PRIEKŠVārds | 4 |
| 1. KAS IR STRATĒGISKAIS IETEKMES UZ VIDI NOVĒRTĒJUMS?..... | 5 |
| 2. STRATĒGISKĀ IETEKMES UZ VIDI NOVĒRTĒJUMA PROCEDŪRA | 6 |
| 3. STRATĒGISKĀ IETEKMES UZ VIDI NOVĒRTĒJUMA PRAKTISKA REALIZĀCIJA | 7 |
| 3.1. SCREENING..... | 7 |
| 3.2. STRATĒGISKĀ IETEKMES UZ VIDI NOVĒRTĒJUMA PLĀNOŠANA..... | 9 |
| 3.2.1. <i>Stratēģiskā ietekmes uz vidi novērtējuma un plānošanas dokumenta sagatavošanas procedūru integrācija</i> | <i>9</i> |
| 3.2.2. <i>Plānošanas dokumentu veidi un novērtēšanas metodes</i> | <i>10</i> |
| 3.3. STRATĒGISKĀ IETEKMES UZ VIDI NOVĒRTĒJUMA VEIDA UN APJOMA APZINĀŠANA (SCOPING) .. | 12 |
| 3.4. VIDES PĀRSKATA SAGATAVOŠANA..... | 14 |
| 4. KONSULTĀCIJAS UN SABIEDRĪBAS IESAISTĪŠANA..... | 22 |
| 5. PLĀNA VAI PROGRAMMAS REALIZĀCIJAS IETEKMES MONITORINGS..... | 24 |
| 6. NATURA 2000 UN STRATĒGISKAIS IETEKMES UZ VIDI NOVĒRTĒJUMS..... | 25 |
| 7. KVALITĀTES KONTROLE | 30 |

SAĪSINĀJUMI

Birojs – Vides pārraudzības valsts birojs

ES – Eiropas Savienība

GIS – Ģeogrāfiskās informācijas sistēma

IVN – ietekmes uz vidi novērtējums

SIVN – stratēģiskais ietekmes uz vidi novērtējums

PAR METODISKAJIEM NORĀDĪJUMIEM

Metodiskajos norādījumos sniegts pārskats par stratēģiskā ietekmes uz vidi novērtējuma pieredzi Somijā un citās ES dalībvalstīs. Metodiskie norādījumi sagatavoti Somijas – Latvijas kopprojekta „Stratēģiskā ietekmes uz vidi novērtējuma efektivitātes celšana un Natura 2000 teritorijas Latvijā” ietvaros.

Materiālā īsi skaidrota SIVN nepieciešamība, galvenie pamatprincipi un detalizētāk aprakstīta procedūra (*screening, scoping*, vides pārskata sagatavošana, alternatīvas izvēle, monitorings u.c.). Procedūras sadaļā ietverta informācija arī par nacionālās likumdošanas prasībām. Materiālā ietverta informācija par ietekmes novērtējumu (ietekmju noteikšana, analīze un būtiskuma noteikšana) un vides pārskata sagatavošanu, kā arī par sabiedrības līdzdalību, lēmuma pieņemšanu, monitoringu un kvalitātes kontroli.

Materiālā atsevišķi izdalīta informācija par ietekmes uz Natura 2000 teritoriju novērtējumu saistībā ar SIVN.

Materiāla struktūra – pamattekstā ietverta galvenā informācija par SIVN, bet pielikumos vairāk aprakstīta praktiskā pieredze un doti skaidrojumi*.

* Vides pārraudzības valsts biroja sagatavotajā tulkojumā minētie pielikumi ir pievienoti pamattekstam ar nosaukumu „Papildinformācija”.

PRIEKŠVĀRDS

Kopš 2004.gada 21.jūlija stratēģiskais ietekmes uz vidi novērtējums jāveic visām Eiropas Savienības dalībvalstīm saistībā ar Direktīva 2001/42/EC par noteiktu plānu un programmu ietekmes uz vidi novērtējumu ieviešanu. Direktīva ir vērsta uz vides aizsardzības uzlabošanu un ilgtspējīgas attīstības veicināšanu. Tā ietver prasības plānu un programmu vides ietekmes prognozēšanai, noteikšanai un mazināšanai, tādejādi integrējot vides aspektus stratēģisko lēmumu pieņemšanā, kā arī plānu un programmu turpmākā uzlabošanā.

Šis materiāls vairāk vērsts uz atsevišķu ar SIVN īstenošanu saistītu uzdevumu realizāciju, nevis vispārēju informācijas apkopojumu.

Metodisko norādījumu galvenie mērķi:

- raksturot galvenās SIVN darbības;
- dot labas SIVN prakses piemērus;
- informēt par nepieciešamību kompetentajām institūcijām, citām ieinteresētām pusēm un NVO aktīvāk iesaistīties SIVN procesā.

Materiāla sagatavošanā piedalījās konsultanti no Somijas un Latvijas. Jādomā, ka materiālā ietvertās rekomendācijas un principi veicinās SIVN Direktīvas veiksmīgāku ieviešanu praksē Latvijā.

Eiropas Savienības valstīs ir sagatavots ievērojams daudzums materiālu un ziņots par pieredzi SIVN. Šī informācija ir izmantota arī šī materiāla sagatavošanā, attiecīgi norādot uz literatūras avotiem.

1. KAS IR STRATĒGISKAIS IETEKMES UZ VIDI NOVĒRTĒJUMS?

Stratēģiskā ietekmes uz vidi novērtējuma mērķis ir integrēt vides aspektus plānos un programmās, analītiski izvērtējot to mijiedarbību ar ekonomiskiem un sociāliem apstākļiem, kā arī noskaidrojot un ņemot vērā ieinteresēto pušu viedokli.

SIVN veic paralēli plānošanas dokumenta izstrādei. Galvenais SIVN mērķis ir iegūt informāciju par plānošanas dokumenta un tā realizācijas alternatīvu ietekmi uz vidi, kā arī veicināt sabiedrības līdzdalību plānošanas dokumenta izstrādē.

Ar stratēģisko ietekmes uz vidi novērtējumu saistītie normatīvie akti:

- Likums „Par ietekmes uz vidi novērtējumu”;
- Ministru kabineta 2004.gada 23.marta noteikumi Nr.157 „Kārtība, kādā veicams ietekmes uz vidi stratēģiskais novērtējums”;
- Vides aizsardzības likums;
- Ministru kabineta 2006. gada 6. jūnija noteikumi Nr. 455 „Kārtība, kādā novērtējama ietekme uz Eiropas nozīmes īpaši aizsargājamo dabas teritoriju (Natura 2000)”.

2. STRATĒGISKĀ IETEKMES UZ VIDI NOVĒRTĒJUMA PROCEDŪRA

1. Izstrādātājs iesniedz Vides pārraudzības valsts birojā iesniegumu par plānošanas dokumenta izstrādes uzsākšanu.
2. Birojs pieņem lēmumu par SIVN procedūras piemērošanu vai nepiemērošu un informē sabiedrību par lēmumu, kā arī par SIVN piemērošanas vai nepiemērošanas iemesliem.
3. Uzsākot plānošanas dokumenta stratēģisko novērtējumu, nepieciešams konsultēties ar Biroju un citām vides institūcijām par vides pārskata detalizācijas pakāpi.
4. Vides pārskata sagatavošana.
5. Sabiedrības un ieinteresēto institūciju informēšana par iespējām iepazīties ar izstrādāto vides pārskatu un plānošanas dokumenta projektu.
6. Pēc sabiedrības un ieinteresēto institūciju komentāru un ierosinājumu saņemšanas, izstrādātājs pilnveido vides pārskatu.
7. Izstrādātājs Birojam iesniedz pilnveidoto vides pārskatu ar saņemtajiem komentāriem.
8. Birojs sniedz savu atzinumu par vides pārskatu. Ja vides pārskats neatbilst likumdošanas prasībām, vai arī plānošanas dokumenta īstenošana būtiski var ietekmēt cilvēku veselību vai vidi vai nav ievērota SIVN procedūra, Birojs nosūta vides pārskatu izstrādātājam pārstrādāšanai.
9. Izstrādātājs informē sabiedrību par plānošanas dokumenta apstiprināšanu.

Stratēģiskajā novērtējumā iespējami 2 lēmumu veidi:

- administratīvie lēmumi – definēti normatīvajos aktos, (piemēram, Biroja lēmums par SIVN procedūras piemērošanu vai nepiemērošanu, kā arī lēmumi, kas saistīti ar plānošanas dokumenta apstiprināšanu);
- plānošanas dokumenta izstrādātāja iekšējie lēmumi (piemēram, par procesu, novērtējuma integrāciju plānošanas dokumenta sagatavošanā, SIVN pieejas un metožu izvēli, darba grafiku u.c.).

3. STRATĒGISKĀ IETEKMES UZ VIDI NOVĒRTĒJUMA PRAKTISKA REALIZĀCIJA

3.1. SCREENING

Procesu, kurā tiek lemts, vai plānošanas dokumentam ir vai nav nepieciešams SIVN, sauc par *screening* (no angļu val. – izsijāšana, filtrācija). Stratēģiskā novērtējuma nepieciešamības kritēriji definēti likumā „Par ietekmes uz vidi novērtējumu” (23.² pants), kā arī Ministru kabineta 2004.gada 23.marta noteikumos Nr.157 „Kārtība, kādā veicams ietekmes uz vidi stratēģiskais novērtējums” III nodaļā „Konsultācijas pirms plānošanas dokumenta izstrādes uzsākšanas, iesniegums un lēmums par stratēģisko novērtējumu”.

Saskaņā ar likuma „Par ietekmes uz vidi novērtējumu” 4.panta 3.un 4.daļu, SIVN veic plānošanas dokumentiem, arī tiem, kuri saistīti ar Eiropas Savienības līdzfinansējuma izmantošanu, un to grozījumiem, ja attiecīgos plānošanas dokumentus saskaņā ar normatīvajiem aktiem vai citiem noteikumiem izstrādā vai pieņem Saeima, Ministru kabinets, pašvaldība, valsts vai pašvaldības institūcija:

- lauksaimniecības, mežsaimniecības, zivsaimniecības, enerģētikas, rūpniecības, transporta, atkritumu apsaimniekošanas, ūdens resursu apsaimniekošanas, telekomunikāciju, tūrisma, derīgo izrakteņu ieguves jomā un plānošanas dokumentiem, kuri saistīti ar reģionālo attīstību, zemes izmantošanu, teritoriju plānojumiem un ietver pamatnosacījumus likuma „Par ietekmes uz vidi novērtējumu” 1. vai 2. pielikumā paredzēto darbību īstenošanai;
- kas var būtiski ietekmēt Eiropas nozīmes aizsargājamo dabas teritoriju (Natura 2000), izņemot plānošanas dokumentus, kuri nosaka dabas aizsardzības un apsaimniekošanas prasības un pasākumus attiecībā uz šīm teritorijām;
- SIVN veic plānošanas dokumentiem jomās, kuras nav minētas likuma „Par ietekmes uz vidi novērtējumu” 4. panta 3. daļas 1.punktā, ja tie ietver pamatnosacījumus paredzēto darbību īstenošanai un plānošanas dokumentu īstenošana var būtiski ietekmēt vidi.

Ministru kabineta 2004.gada 23.marta noteikumu Nr.157 „Kārtība, kādā veicams ietekmes uz vidi stratēģiskais novērtējums” 2. punktā noteikti plānošanas dokumentu veidi, kuriem saskaņā ar likuma „Par ietekmes uz vidi novērtējumu” 4.panta trešo daļu nepieciešams SIVN:

- valsts līmeņa plānošanas dokumentiem:
 - nozaru politikas pamatnostādņēm, plāniem un programmām;
 - koncepcijām, kuras attiecas uz vairākām likuma „Par ietekmes uz vidi novērtējumu” 4.panta trešajā daļā minētajām jomām;
 - nacionāla līmeņa teritorijas attīstības plānošanas dokumentiem.
- reģionāla vai vietēja līmeņa plānošanas dokumentiem:
 - reģionāla vai vietēja līmeņa attīstības stratēģijām, plāniem un programmām;
 - reģionāla vai vietēja līmeņa nozaru politikas plānošanas dokumentiem, kuri attiecas uz visas nozares plānošanu;
 - republikas pilsētu un rajonu teritoriju plānojumiem.

Uzsākot izstrādāt iepriekš minētos plānošanas dokumentus, izstrādātājs informē Biroju par plānošanas dokumenta izstrādes uzsākšanu.

Likuma „Par ietekmes uz vidi novērtējumu” 4. panta 5. daļā noteikts, ka plānošanas dokumentiem, kuri attiecas uz nelielu teritoriju izmantošanu vietējās pašvaldības līmenī, kā arī to

nelieliem tehniskiem grozījumiem SIVN neveic, izņemot gadījumus, kad šo izmaiņu īstenošana var būtiski ietekmēt vidi.

Ministru kabineta 2004.gada 23.marta noteikumu Nr.157 „Kārtība, kādā veicams ietekmes uz vidi stratēģiskais novērtējums” III nodaļā noteikts, kā jānovērtē plānošanas dokumenta realizācijas ietekmes uz vidi būtiskums. Gadījumā, ja attiecīgā plānošanas dokumenta īstenošana saistīta ar būtisku ietekmi uz vidi, Birojs pieņem gala lēmumu par SIVN procedūras piemērošanu.

Visos gadījumos jāņem vērā likuma „Par ietekmes uz vidi novērtējumu” 23.² pantā noteiktie stratēģiskā novērtējuma nepieciešamības kritēriji.

Pirms iesnieguma nosūtīšanas Birojam, izstrādātājs konsultējas (ņemot vērā plānošanas dokumenta veidu, tā īstenošanas jomu un teritoriju, kuru varētu būtiski ietekmēt plānošanas dokumenta īstenošana) ar vides un sabiedrības veselības institūcijām par plānošanas dokumenta īstenošanas iespējamo ietekmi uz vidi, cilvēku veselību, kā arī par SIVN nepieciešamību.

Literatūra: [http://www.unece.org/env/eia/documents/austrian sea screening.pdf](http://www.unece.org/env/eia/documents/austrian%20sea%20screening.pdf)

PAPILDINFORMĀCIJA

Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīva 2001/42/EK (2001.gada 27.jūnijs) par noteiktu plānu un programmu ietekmi uz vidi novērtējumu (turpmāk tekstā – SIVN direktīva) un likums „Par ietekmes uz vidi novērtējumu” nosaka izvērtēt SIVN nepieciešamību (*screening*) gadījumā, ja tiek izstrādāti:

- jauni plāni un programmas, kuri paredz nelielas teritorijas izmantošanu vietējās pašvaldības līmenī (likuma „Par ietekmes uz vidi novērtējumu” 4.panta 5.daļa);
- plānu un programmu, kuri paredz nelielas teritorijas izmantošanu vietējās pašvaldības līmenī, grozījumi (likuma „Par ietekmes uz vidi novērtējumu” 4.panta 5.daļa);
- plānu un programmu nelieli tehniski grozījumi (likuma „Par ietekmes uz vidi novērtējumu” 4.panta 5.daļa);
- plāni un programmas saskaņā ar likuma „Par ietekmes uz vidi novērtējumu” 4.panta 4.daļu;
- plānu un programmu grozījumi saskaņā ar likuma „Par ietekmes uz vidi novērtējumu” 4.panta 4.daļu.

Lai pieņemtu lēmumu par stratēģiskā novērtējuma nepieciešamību, ir jāizvērtē:

1. attiecīgais plānošanas dokuments, ņemot vērā:
 - vai un kādi priekšnoteikumi ietverti plānošanas dokumentā paredzēto darbību, projektu un citu pasākumu īstenošanai, ievērojot vietas izvēli, darbības veidu, apjomu, nosacījumus un resursu izmantošanu;
 - vai un kā plānošanas dokuments ietekmē citus dažāda līmeņa plānošanas dokumentus;
 - plānošanas dokumenta saistību ar vides nosacījumu iekļaušanu citu nozaru plānošanas dokumentos, īpaši, lai veicinātu ilgtspējīgu attīstību;
 - ar konkrēto plānošanas dokumentu saistītās vides problēmas;
 - plānošanas dokumenta saistību ar Latvijas Republikas un Eiropas Savienības normatīvo aktu noteikumu ieviešanu vides jomā, īpaši atkritumu apsaimniekošanas un ūdens resursu aizsardzības jomā.
2. teritorijas, kurā iespējama ietekme uz vidi, raksturojums, ņemot vērā:
 - ietekmes apjomu (iespējamību, ilgumu, biežumu), izplatību un seku atgriezeniskumu;
 - ietekmes kumulatīvo efektu;

- pārrobežu ietekmes raksturu, draudus cilvēku veselībai vai videi, arī avāriju risku.
3. teritorijas, kurā iespējama ietekme uz vidi, jutīgums un īpatnības, ņemot vērā:
 - dabas apstākļu raksturlielumus;
 - ietekmi uz kultūras pieminekļiem;
 - vides kvalitātes normatīvu pārsniegumus (esošais un iespējamais);
 - zemes izmantošanas veidu un intensitāti.
 4. konkrētā plānošanas dokumenta īstenošanas ietekme uz:
 - īpaši aizsargājamām dabas teritorijām, starptautiskas nozīmes mitrājiem, mikroliegumiem, Baltijas jūras un Rīgas jūras līča piekrastes aizsargjoslu, virszemes ūdensobjektu aizsargjoslām;
 - īpaši aizsargājamām sugām, to dzīvotnēm un īpaši aizsargājamiem biotopiem.

3.2. STRATĒGISKĀ IETEKMES UZ VIDĪ NOVĒRTĒJUMA PLĀNOŠANA

SIVN nepieciešams veikt pēc iespējas agrākā plānošanas dokumenta sagatavošanas stadijā. Tā kā plānošanas dokumenti ir ļoti atšķirīgi, arī SIVN dažādiem plānošanas dokumentu veidiem var būt atšķirīgs.

3.2.1. Stratēģiskā ietekmes uz vidi novērtējuma un plānošanas dokumenta sagatavošanas procedūru integrācija

Ir dažādi veidi, kā organizēt stratēģisko ietekmes uz vidi novērtējumu. Viena no iespējām ir vides eksperta (ārēja konsultanta) pieaicināšana. Novērtējumu var veikt arī paši plānošanas dokumenta izstrādātāji. Nepieciešamības gadījumā var kombinēt abas iespējas.

Literatūra: http://ec.europa.eu/environment/eia/sea-studies-and-reports/sea_integration_main.pdf

PAPILDINFORMĀCIJA

Stratēģisko ietekmes uz vidi novērtējumu veic plānošanas dokumenta izstrādātājs vai, nepieciešamības gadījumā, plānošanas dokumenta izstrādātājs slēdz līgumu ar SIVN ekspertu vai konsultantu firmu.

Abiem minētajiem variantiem ir savi plusi un mīnusi. Gadījumā, ja novērtējumu veic pats plānošanas dokumenta izstrādātājs, novērtējuma process būs vairāk saistīts ar paša plāna vai programmas sagatavošanu, kas dod iespēju nekavējoties reaģēt uz novērtējuma procesā iegūto informāciju un ieviest to plānošanas dokumentā. Tajā pašā laikā jāapzinās, ka novērtējums nebūs pietiekoši objektīvs un novērtētājus var pārāk iespaidot plānošanas dokumenta izstrādātāju komandas komentāri un prasības.

Ārējo ekspertu vai konsultantu piesaiste padarīs novērtējumu neatkarīgāku un objektīvāku, lai gan šis apgalvojums ir visai nosacīts, jo par konsultantu darba samaksu ir atbildīgi paši plānošanas dokumenta izstrādātāji. Turklāt ārējo ekspertu piesaiste un nepieciešamība izstrādāt darba uzdevumu jau novērtējuma sākumā padara šo procesu formālāku.

Uzsākot plānošanas dokumenta un tā stratēģiskā novērtējuma sagatavošanu, izstrādātājam jāizvēlas piemērotākais no minētajiem variantiem.

Viens no iespējamiem variantiem, kā integrēt SIVN plānošanas procesā, ir veikt novērtējumu paralēli plānošanas procesam. Šajā gadījumā SIVN eksperti sadarbojas ar plānošanas

dokumenta izstrādātājiem un operatīvi izvērtē katru jaunu ideju vai alternatīvu. Otra iespēja – eksperti nepiedalās pašā plānošanas procesā, taču novērtē plānošanas dokumenta gala variantu.

Daudzi praktiskie piemēri rāda, ka paralēli plānošanas procesam veiktais novērtējums ir efektīvāks un nodrošina plānošanas dokumenta izstrādātājam labāku informāciju nekā formāls novērtējums. Tomēr šajā gadījumā būtiska ir novērtējuma dokumentācijas izstrāde. Ja eksperti netiek iesaistīti plānošanas procesā, novērtējuma rezultāti var tikt iesniegti formālākā veidā. Šajā gadījumā būtu nepieciešams izvirzīt prasību novērtējuma ekspertiem saskaņot plāna vai programmas darba uzdevumu, kā arī gala redakcijas variantu un sniegt par tiem savu ziņojumu. Tomēr praktiskā pieredze rāda, ka šāda saskaņošana pārāk neietekmē pašu plānošanas procesu un nav arī tik efektīva. Tā vienīgi ļauj konstatēt vitāli svarīgās kļūdas un palīdz tās novērst.

3.2.2. Plānošanas dokumentu veidi un novērtēšanas metodes

Ir dažādi plānošanas dokumentu veidi, tāpēc stratēģiskajā novērtējumā ir pielietojamas dažādas metodes. Plānošanas dokumenti var būt orientēti uz politiku, projektiem vai saistīti ar konkrētu ģeogrāfisku vietu. Novērtējuma metodes var balstīties uz vides mērķu izvērtējumu, ietekmju izvērtējumu un esošās situācijas izvērtējumu. Praksē bieži vien tiek izmantota šo metožu kombinācija.

PAPILDINFORMĀCIJA

Plānu un programmu veidi

- Uz politikas veidošanu orientēti plānošanas dokumenti

Šie plānošanas dokumenti saistīti ar darbības virziena izvēli un neattiecas uz konkrētām ģeogrāfiskām vietām. Kā piemēru var minēt ar enerģētiku saistītus plānošanas dokumentus, kuros nosaka prioritāri atbalstāmos enerģijas ražošanas veidus. Savukārt atkritumu apsaimniekošanā var tikt izstrādāti tādi plānošanas dokumenti, kur galvenā uzmanība tiek vērsta uz atkritumu pārvietošanu (centralizēta šķirošana, sadedzināšana u.c.) un kuros vēl netiek apspriesta atkritumu apsaimniekošanas vietas izvēle. Šāda veida dokumentos bieži tiek iestrādātas vadlīnijas turpmākai projektu realizācijai (būs nepieciešams arī ietekmes uz vidi novērtējums) un tādejādi šāda veida plāni un programmas ir attiecināmas arī uz SIVN direktīvu.

- Uz projektiem orientēti plāni un programmas

Šie plānošanas dokumenti saistīti ar dažādu alternatīvu projektu izvēli. Šajā gadījumā, atšķirībā no IVN, kur novērtējumu veic vienam projektiem, salīdzina vairākus un bieži vien pēc būtības atšķirīgus projektus. Kā piemēru var minēt valsts vai reģiona ostu programmas, kurās tiek apskatītas dažādas alternatīvas vietas izvēlei, vai arī transporta plāni, kuru izstrādes mērķis ir noteikt transporta veidu konkrētam pārvadājumam (piemēram, preču pārvadāšana starp divām pilsētām, izmantojot ūdensceļu, dzelzceļu vai sauszemes ceļus). Šie projekti parasti ir saistīti ar investīciju novirzīšanu. Šajos plānošanas dokumentos vides ietekmes ir vieglāk identificējamās nekā uz politikas veidošanu orientētiem plāniem un programmām.

- Ar konkrētu teritorijas izmantošanu saistīti plāni un programmas

Šie plānošanas dokumenti parasti ir saistīti ar dabas resursu izmantošanu konkrētā teritorijā. Tie nav vērsti uz turpmāko attīstības virzienu izvēli. Kā piemēru var minēt mežsaimniecības plānus, kuros noteikti konkrētu teritoriju izmantošanas mērķi (intensīva mežsaimniecība, aizsargājama teritorija, izmantošana rekreācijā u.c.).

Novērtēšanas metodes

Vides mērķu metode (angļu val. – objective led)

Plānošanas dokumenta novērtējumu veic saistībā ar noteiktiem vides mērķiem. Vides mērķi var tikt izvēlēti no kāda apstiprināta (vispārīga) dokumenta, piemēram, ES vides rīcības plāna vai ilgtspējīgas attīstības nacionālās programmas. Specifiskus vides mērķus var izvēlēties saistībā ar konkrētu teritoriju vai nozari. Minēto metodi bieži pielieto uz politikas veidošanu orientētiem plāniem un programmām, kas nav saistīti ar konkrētu ģeogrāfisku vietu.

Novērtējumā lietderīgi izmantot matrices un tabulas, kurās ataino vides mērķu un plānošanas dokumenta mērķu mijiedarbību. Šādā veidā iespējams attēlot saistību arī ar citiem hierarhiski saistītiem plānošanas dokumentiem, kā arī attēlot institucionālo struktūru, kas nodrošina un regulē plānošanas dokumenta realizāciju, t.sk. nodrošina vides mērķu īstenošanu.

Ietekmes novērtējuma metode

Parasti šo metodi izmanto uz projektiem orientētu plānu vai programmu novērtējumā. Šī metode tiek dēvēta arī par IVN pieeju, taču, atšķirībā no IVN, novērtējumā tiek salīdzināti vairāki projekti vai pat projektu veidi.

Vides stāvokļa novērtējuma metode (angļu val. – baseline led)

Šo metodi var pielietot plānošanas dokumentiem, kurus izstrādā saistībā ar konkrētu ģeogrāfisku vietu. Novērtējums balstās uz esošā vides stāvokļa datu analīzi un tajā konstatē, kādi aktivitāšu veidi ir pieļaujami izvēlētajā vidē. Novērtējumā izmantojami vides monitoringa dati. Šo metodi visbiežāk pielieto ar teritorijas izmantošanu saistītos plānošanas dokumentos (mežsaimniecības, upju baseinu apsaimniekošanas, derīgo izrakteņu ieguves plāni u.c.).

Kā izvēlēties piemērotāko metodi?

Dažādu plānošanas dokumentu novērtējumiem var izmantot dažādas pieejas un metodoloģijas. Plāniem un programmām, kas orientēti uz politikas veidošanu vispiemērotākā ir Vides mērķu metode. Ietekmes novērtējuma metodi nevajadzētu pielietot, ja plānošanas dokuments nav saistīts ar konkrētiem projektiem, savukārt Vides stāvokļa novērtējuma metodi nevajadzētu pielietot, ja nav noteikta plānošanas dokumenta realizācijas vieta.

Plāniem un programmām, kas orientēti uz projektiem, var izmantot jebkuru metodi. Plānošanas dokumentu, kuros ietverti vairāki projekti, novērtējumam jābūt visaptverošākam nekā IVN novērtējumam projektu līmenī, turklāt, ja zināms, ka projektam būs jāveic IVN, SIVN var būt vispārīgāks. Izvēloties Vides stāvokļa novērtējuma metodi, jāņem vērā datu pieejamība. Novērtējumā var izmantot arī metožu kombināciju, tomēr vēlams izvēlēties vienu pamatmetodi.

Ar teritorijas izmantošanu saistīto plānošanas dokumentu novērtējumā var izmantot gan Vides mērķu, gan Vides stāvokļa novērtējuma metodi. Šajā gadījumā jānorāda uz dažādu valstu atšķirīgām plānošanas tradīcijām. Piemēram, Vācijas plānošana ir vairāk orientēta uz konkrētu zemes izmantošanas mērķi nekā tas ir Lielbritānijā, kur plānošanas tradīcijas ir vairāk orientētas uz politiku un tāpēc biežāk tiek izmantota Vides mērķu metode (vācieši daudz biežāk pielieto Vides stāvokļa novērtējuma metodi). Teritorijas izmantošanas plānu novērtējumam ir sarežģīti pielietot Ietekmes novērtējuma metodi, ja vien plāni nav pietiekoši detalizēti un nav zināmi projekti ar konkrētu to realizācijas vietu.

Novērtējuma izmaksas variē atkarībā no plānošanas dokumenta specifikas. Ar vismazākajām izmaksām ir saistīta Vides mērķu metode. Ietekmes novērtējuma metodē izmaksas ir atkarīgas no tā, cik daudz jau ir zināms par plānošanas dokumentā iekļauto projektu ietekmēm. Jāatzīmē, ka ar vislielākajām izmaksām ir saistīta tieši datu iegūšana. Ja (monitoringa) informācija ir nolasāma no ĢIS formas datu bāzes, tad izmaksas nav augstas. Turpretī, ja ĢIS un citi monitoringa dati nav pieejami, tad saistībā ar pamatdatu iegūšanu izmaksas var būt augstas.

Stratēģiskā ietekmes uz vidi novērtējuma plānošana

Tā kā plānošanas dokumenti ir dažādi, tad arī stratēģiskais novērtējums var būt atšķirīgs. Tāpēc pirms SIVN uzsākšanas nepieciešams detalizēti izplānot šo procesu. Vienlaikus jāatzīmē, ka likumdošanas prasības nosaka pamatprincipus SIVN veikšanai.

SIVN plānošana (šo jautājumu sarakstu var izmantot, gatavojot darba uzdevumu):

- noteikt plānošanas dokumenta veidu;
- apzināt novērtējuma mērķus;
- izvēlēties novērtējuma veikšanas metodi;
- izvērtēt, vai varat veikt SIVN bez ārējo konsultantu piesaistes;
- izvērtēt, kādu ārējo ekspertu palīdzība būs nepieciešama;
- apzināt problēmas, kas varētu rasties plānošanas procesā;
- ja novērtējumā piedalās ārējie eksperti, apzināt iespējamās problēmjautājumus atsevišķi pa plānošanas posmiem;
- izplānot ieinteresēto pušu un sabiedrības līdzdalību;
- izplānot atsevišķus novērtējuma soļus;
- apzināt monitoringa kārtību;
- apzināt institūcijas, kuras apstiprina plānošanas dokumentu, un kāda informācija tām nepieciešama lēmuma pieņemšanai.

3.3. STRATĒĢISKĀ IETEKMES UZ VIDĪ NOVĒRTĒJUMA VEIDA UN APJOMA APZINĀŠANA (SCOPING)

Sākotnēji nepieciešams noteikt SIVN apjomu un detalizācijas pakāpi (angļu val. – *scoping*), ņemot vērā plānošanas dokumenta un tā realizācijas alternatīvu iespējamo ietekmi uz vidi, novērtējumam izmantojamās metodes, kā arī vides pārskata struktūru un saturu. Šis process ietver konsultācijas ar kompetentajām institūcijām un bieži vien arī sabiedrību.

PAPILDINFORMĀCIJA

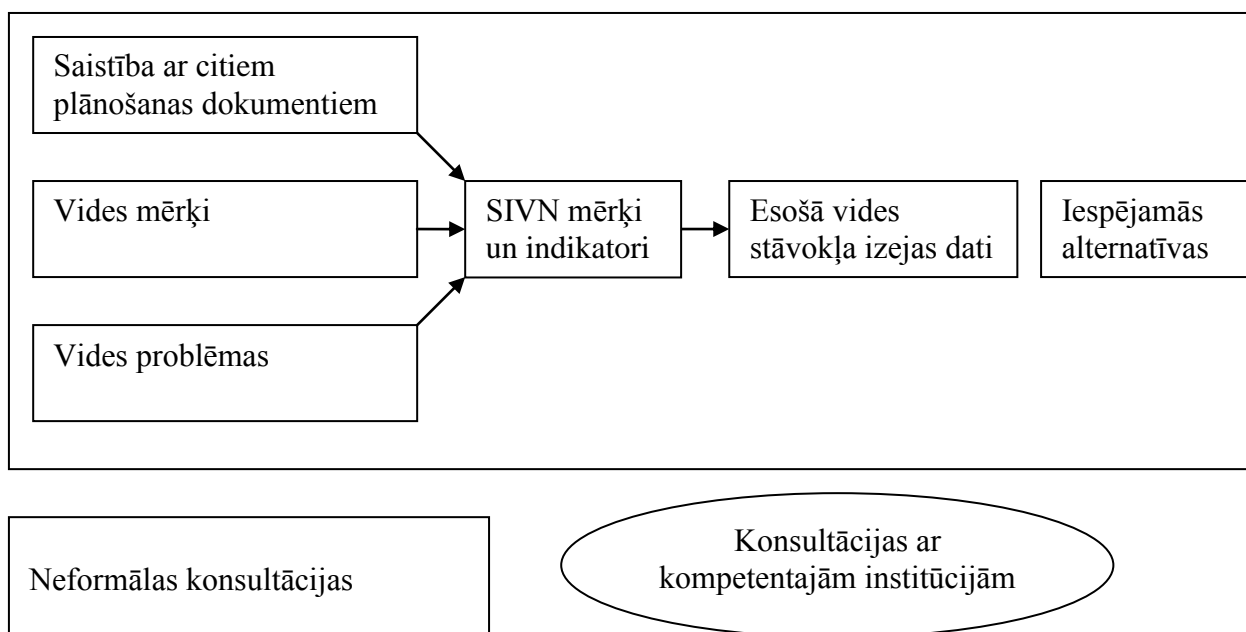
Scoping posmā lemj par SIVN apjomu un detalizācijas pakāpi, kā arī par vides pārskata struktūru un saturu.

Scoping uzdevumi:

- vides faktoru un esošā vides stāvokļa apzināšana;
- vides problēmu un vides aizsardzības uzdevumu noteikšana;
- SIVN mērķu un indikatoru noteikšana;
- iespējamo alternatīvu apzināšana;
- konsultācijas ar vides institūcijām par SIVN saturu.

Šajā posmā lietderīgi apzināt tos vides aspektus, kam nebūtu nepieciešama pārāk detalizēta izpēte, lai nodrošinātu efektīvāku resursu izmantošanu turpmākajā novērtējuma procesā.

Scoping shēma



Kam jāpievērš uzmanība *scoping* konsultāciju procesā?

- plānošanas dokumenta mērķiem;
- saistībai ar citiem plānošanas dokumentiem;
- iespējamām izmaiņām, ja plānošanas dokuments netiktu īstenots, un ietekmējamām teritorijām;
- SIVN mērķiem un izmantojamiem indikatoriem;
- plānošanas dokumenta realizācijas alternatīvām;
- novērtējuma metodēm;
- ieinteresēto pušu un sabiedrības iesaistīšanai.

Ieteikumi SIVN mērķu un indikatoru izstrādē:

- meklēt iespēju SIVN mērķos integrēt ieinteresēto pušu viedokli;
- izvēlēties ierobežotu mērķu un indikatoru skaitu (maks. 15-20);
- SIVN mērķiem jābūt skaidri formulētiem;
- izstrādājot mērķus, izmantot stratēģisku pieeju (piemērām, stratēģiskais mērķis ir nokļūst no punkta A līdz punktam B, nav obligāti izmantot īsāko ceļu);
- indikatoriem jābūt vienkāršiem un izmērāmiem, bet tajā pašā laikā tie var būt plašāki par mērķiem, kas dotu iespēju noteikt neparedzētas ietekmes;
- uzdevumiem mērķu sasniegšanai jābūt pēc iespējas noteiktākiem un ideālā gadījumā kvantitatīviem.

Izstrādājot SIVN mērķus un apzinot izmantojamus indikatorus, jāņem vērā būtiskākās vides problēmas, par pamatu ņemot esošā vides stāvokļa datus. Ja plānošana ir cikliska, t.i., atkārtojas, piemēram, ik pēc 5 gadiem, vērtīgs informācijas avots ir monitoringa sistēma. Iepriekšējo plānu vai programmu monitoringa datus var izmantot kā izejas datus nākamajam novērtējumam.

- Jāizvairās no liela informācijas apjoma vai nebūtisku vides aspektu izvērtēšanas.
- SIVN ir stratēģisks instruments, tāpēc jāizvairās no pārlietu detalizētas un specifiskas informācijas apkopošanas.
- Lai izvairītos no novērtējuma dublēšanās, nepieciešams apzināt saistību ar citiem plānošanas dokumentiem.
- Apzināt esošo vides stāvokli un iespējamās izmaiņas, ja plānošanas dokuments netiktu īstenots.
- Apzināt pieejamo, kā arī iztrūkstošo informāciju.
- Iztrūkstošos izejas datus ieteicams ņemt vērā monitoringa programmas sastādīšanā.

SIVN procesa ietvaros nepieciešams noteikt, aprakstīt un izvērtēt plānošanas dokumenta realizācijas iespējamās alternatīvas; bieži vien alternatīvie risinājumi ir izskatīti jau pašā plānošanas dokumentā. SIVN padziļināti tās jāizvērtē saistībā ar vides ietekmēm, norādot uz reālāko un no vides aizsardzības viedokļa spēcīgāko alternatīvu (var norādīt uz to hierarhisko secību pēc nozīmīguma). Alternatīvo risinājumu izvērtējumam jābūt kompleksi saistītam ar SIVN.

- Alternatīvas ir atšķirīgi ceļi plānošanas dokumenta mērķu sasniegšanai.
- Izskatīt arī „nulles” alternatīvu – gadījumu, ja plānošanas dokuments netiek realizēts.
- Atbilstoši plānošanas dokumenta detalizācijas pakāpei, izskatīt alternatīvas, tomēr vēlams izvairīties no iedziļināšanās detaļās projekta līmenī.
- Izvēlēties tādas alternatīvas, kas atbilst plānošanas dokumenta teritoriālajam un juridiskās kompetences līmenim.
- Ilgtermiņa plānošanas dokumentiem alternatīvu izvēles procesā lietderīgi izmantot „scenāriju testus” (piemēram, iespējamās izmaiņas saistībā ar klimata pārmaiņām).
- Vides pārskatā jāietver alternatīvā risinājuma izvēles pamatojums, norādot arī uz iespējamām problēmām.

3.4. VIDES PĀRSKATA SAGATAVOŠANA

Stratēģiskā ietekmes uz vidi novērtējuma rezultāti tiek apkopoti vides pārskatā. Likumdošanā ir noteiktas prasības par vides pārskata sagatavošanu un tajā iekļaujamo informāciju.

Vides pārskatā ietveramā informācija:

- būtiskās ietekmes uz vidi, ieskaitot ietekmi uz bioloģisko daudzveidību, cilvēkiem, viņu veselību, faunu, floru, augsni, ūdeni, gaisu, klimata izmaiņām, materiālajām vērtībām, kultūras mantojumu, t.sk. arhitektūras un arheoloģisko mantojumu, ainavu, vienlaicīgi norādot uz šo ietekmju raksturu (sekundārās, kumulatīvās, summārās, īstermiņa, vidēji ilgās, ilglaicīgās, pastāvīgās un pārejošas, pozitīvās un negatīvās ietekmes);
- alternatīvā risinājuma izvēles pamatojums;
- pasākumi, kas paredzēti, lai novērstu, samazinātu un pēc iespējas kompensētu ar plānu vai programmu īstenošanu saistītās vides ietekmes.

Literatūra: www.odpm.gov.uk

PAPILDINFORMĀCIJA

Vides pārskata saturs un struktūra

1. Pamatstāvoklis un problēmu identifikācija:
 - īss satura izklāsts un galvenie plāna vai programmas mērķi; tā saistība ar citiem plāniem un programmām;
 - esošā vides stāvokļa būtiskākie aspekti un iespējamās izmaiņas, ja plāns vai programma netiks īstenots;
 - vides stāvoklis teritorijās, kurās iespējama būtiska ietekme;
 - ar plāna vai programmas realizāciju saistītās vides problēmas, īpaši tās, kuras attiecas uz jebkurām vides aizsardzībai būtiskām teritorijām.
2. Vides aizsardzības mērķi un veids, kā šie mērķi un apsvērumi ir ņemti vērā plānošanas procesā.
3. Būtiskās ietekmes uz vidi:
 - sekundārās, kumulatīvās un sinerģiskās ietekmes (paredzētās darbības un citu darbību savstarpējās un kopējās ietekmes);
 - īstermiņa, vidēji ilgās un ilglaicīgās ietekmes (pastāvošās un pārejošās);
 - pozitīvās un negatīvās ietekmes.
4. Kompensējošie pasākumi.
5. Alternatīvu noteikšana.
6. Ietekmes uz vidi monitorings.
7. Iepriekš minētās informācijas kopsavilkums, neizmantojot tehniski specifisku terminoloģiju.

Iespējamās ietekmes uz

- cilvēku veselību, dzīves apstākļiem un kvalitāti,
- augsni, ūdens resursiem, gaisu, klimatu, floru, faunu un bioloģisko daudzveidību,
- kopienas struktūru, celtniecību, ainavu, pilsētas ainavu un kultūras mantojumu,
- dabas resursu izmantošanu,
- augstāk minēto faktoru mijiedarbību.

Novērtējums lielā mērā ir atkarīgs no datu nodrošinājuma un to analīzes. Ietekmes analīzes galvenais mērķis ir dod svarīgu un skaidru informāciju par visām iespējamām alternatīvām, t.sk. salīdzināt tās savā starpā vai ar „nulles” alternatīvu.

Ietekmes novērtējumā izmantojamās metodes

1. Būtiskās ietekmes uz vidi noteikšana

Būtiskās ietekmes uz vidi noteikšanai var izmantot kontroljautājumu un cēloņu modeļa kvalitatīvā izvērtējuma metodi.

Kontroljautājumu saraksts ir plaši pielietojama, vienkārša un lēta metode. Vienkāršots kontroljautājumu saraksts ietver informāciju, kas būtu jāvērtē SIVN.

Vienkāršots kontroljautājumu saraksts:

- vietējā ekonomika (valsts fiskālā bilance, nodarbinātība, labklājība);
- vides apstākļi (gaisa kvalitāte, ūdens kvalitāte, troksnis, dabas katastrofas);
- estētiskās un kultūrvērtības (ainaviski vērtīgās teritorija, kultūrvēsturiskais mantojums, perspektīvās attīstības iespējas);

- infrastruktūras nodrošinājums (dzeramais ūdens, medicīnas aprūpe, noziedzības apkarošana, drošības sajūta, ugunsdrošība, atpūtas iespējas, informācijas pieejamība, izglītība, transporta infrastruktūra un tranzīts, sabiedriskais transports, pakalpojumu pieejamība, energoapgādes serviss, dzīves apstākļi);
- citas sociālas ietekmes (apdzīvotība, specifiskie riski, sabiedriskā dzīve).

Cēloņu modeļa kvalitatīvā izvērtējuma metodes kontroljautājumi vērsti jau uz gaidāmo ietekmju būtiskuma izvērtēšanu.

Zemāk doti trīs kontroljautājumu veidu piemēri.

Ietekme uz vidi

| | |
|--|---|
| Atmosfēras gaisa kvalitāte | Vai plānošanas dokumenta alternatīva ir saistīta ar emisijām, kas varētu radīt atmosfēras gaisa piesārņojumu, ietekmēt cilvēku veselību, izraisīt augu bojājumus, vai arī izraisīt apkārtējas vides pasliktināšanos (grunts, gruntsūdeņu piesārņojums utt.)? |
| Ūdens resursi un kvalitāte | Vai alternatīva var pasliktināt vai arī uzlabot virszemes un pazemes ūdens kvalitāti? (piemēram, notekūdeņu novadīšana, lauksaimnieciskā darbība, naftas produktu piesārņojums)? Vai iespējama ietekme uz dzeramā ūdens kvalitāti? |
| Augsnes resursi un kvalitāte | Vai alternatīva var izraisīt augsnes kvalitātes izmaiņas (paskābināšanās, sāļuma palielināšanās, erozija)? Vai alternatīvais risinājums samazinās izmantojamās augsnes platības (apbūves teritoriju paplašināšana) vai gluži otrādi – palielinās tās (rekultivācija)? |
| Klimats | Vai alternatīva ir saistīta ar siltumnīcefektu izraisošo gāzu un ozona slāni noārdošajām emisijām? |
| Atjaunojamie un neatjaunojamie resursi | Vai alternatīva ir saistīta ar atjaunojamo un neatjaunojamo resursu (piemēram, virszemes ūdens, zivju resursi) izmantošanu? |
| Bioloģiskā daudzveidība, flora, fauna, ainavas | Vai alternatīva ietekmēs dzīvnieku un augu sugu skaitu vai to izplatību un populāciju plānošanas teritorijā? Vai tā ietekmēs īpaši aizsargājamus biotopus? Vai tā mainīs reljefu un radīs problēmas dzīvnieku migrācijai? Vai tā ietekmēs ainaviski vērtīgās teritorijas? |
| Zemes izmantošana | Vai alternatīva palielinās apstādījumu teritorijas? Vai tā paredz zemes izmantošanas veidu izmaiņas? |
| Atkritumu daudzums, pārstrāde | Vai alternatīva ir saistīta ar dažādu atkritumu veidu rašanos un to apsaimniekošanu? |
| Vides risku iespējamība | Vai alternatīva ir saistīta ar avāriju risku? Vai tā palielinās ģenētiski modificētu organismu izplatību? Vai tā palielinās vai samazinās dabas katastrofu iespējamību? |
| Mobilitāte (transporta veidi) un energoresursu izmantošana | Vai alternatīva izmainīs enerģijas patēriņu un saražoto siltuma daudzumu? Vai tā ievieš izmaiņas sabiedriskā transporta kustībā? Vai tā mainīs individuālā autotransporta izmantošanu? |
| Ražošanas uzņēmumu darbības sekas | Vai alternatīva ir saistīta ar dabas resursu patēriņu? Vai tā izmainīs produktu energoietilpību? Vai alternatīva veicinās vai ierobežos videi nelabvēlīgu preču un pakalpojumu piedāvājumu? Vai tā izmainīs uzņēmumu darbību un radīto piesārņojuma daudzumu? |

Ietekme uz sociālo vidi

| | |
|--|--|
| Nodarbinātība un darba tirgus | Vai alternatīva ir saistīta ar nodarbināto skaita izmaiņām? Vai tā var ietekmēt atsevišķu profesiju vai darbinieku grupu pārstāvjus? Vai tā ietekmēs darba tirgu? Vai tā ietekmēs darba vietu skaitu? |
| Sociālā integrācija | Vai alternatīva ietekmēs darba kvalitāti vai atsevišķu grupu aizsardzību? |
| Vienlīdzīga izturēšanās un iespējas | Vai tā skar dzimumu tiesības? Vai alternatīva ir saistīta ar vienlīdzīgu izturēšanos pret atsevišķām iedzīvotāju grupām, ņemot vērā viņu dzimumu, rasi, etniskās vai sociālās īpašības, tautību, reliģiskos vai politiskos uzskatus, sociālo statusu, veselību, vecumu utt.? |
| Privātā un ģimenes dzīve | Vai alternatīva ietekmēs personu konfidencialitāti un tiesības brīvi pārvietoties ES robežās? Vai tā var izmainīt ģimenes dzīves tiesiskos, ekonomiskos vai sociālos aspektus? |
| Valsts pārvalde, administrēšana, tiesas un mediju pieejamība | Vai alternatīva ietekmēs ieinteresēto pušu līdzdalību valsts pārvaldes sistēmā? Vai tā ietekmēs cilvēku tiesības saistībā ar valsts administrēšanu? Vai tā ietekmēs tiesas pieejamību? Vai tā ietekmēs cilvēku informētību un viņu pieeju informācijai? Vai alternatīva var ietekmēt mediju plurālismu un izpausmes brīvību? Vai tā ir saistīta ar ētikas jautājumiem (klonēšanu, ģenētiskiem pētījumiem un ģenētiskās informācijas izmantošanu)? |
| Sabiedrības veselība un drošība | Vai alternatīva ietekmēs iedzīvotāju veselību un drošību, t.sk. dzīves ilgumu, saslimstību, arī saistībā ar sociāli – ekonomisko vidi (darba vidi, ienākumiem, izglītību, nodarbošanos, uzturu)? Vai tā ir saistīta ar riskiem veselībai bīstamo vielu iespējamās izplūdes rezultātā? Vai tā ietekmēs cilvēku veselību trokšņa līmeņa, ūdens un gaisa kvalitātes, kā arī augsnes piesārņojuma līmeņa izmaiņu rezultātā? Vai alternatīva var ietekmēt sabiedrības veselību, paredzot izmaiņas enerģijas patēriņā un atkritumu apsaimniekošanā? Vai tā ietekmēs cilvēku veselību, mainot viņu dzīves veidu, t.sk. alkoholisko dzērienu un tabakas patēriņu, kā arī viņu fiziskās aktivitātes? Vai gaidāma ietekme uz atsevišķām riska grupām (noteiktas pēc vecuma, dzimuma, reģiona, veselības stāvokļa, utt.)? |
| Veselības un izglītības sistēmu iestāžu pieejamība | Vai alternatīva ietekmēs sociālās infrastruktūras kvalitāti un to pieejamību? Vai tā ietekmēs darbinieku izglītības līmeni vai viņu mobilitāti? Vai tā mainīs izglītības un apmācības pieejamību? Vai alternatīva ietekmēs pārrobežu servisu piedāvājumu un sadarbību pierobežas reģionos? Vai alternatīva ir saistīta ar izmaiņām veselības un izglītības sistēmā, ieskaitot profesionālo apmācību? |

Ietekme uz ekonomiku

| | |
|--|--|
| Konkurētspēja, tirdzniecības un investīciju plūsma | Vai alternatīva ietekmēs ES firmu konkurētspēju? Vai tā veicinās pārrobežu investīciju plūsmu, ieskaitot ekonomisko aktivitāšu pārvietošanos? Vai piedāvātais risinājums ir vajadzīgs nevēlamu procesu korekcijai ES tirgus procesos? |
| Konkurence iekšējā tirgū | Vai alternatīva ietekmēs ES konkurences politiku un iekšējā tirgus funkcionēšanu? |
| Ekspluatācijas izdevumi un uzņēmumu vadīšana | Vai alternatīva uzliks papildus izmaksas, kas saistītas ar izmaiņām vai apgrūtinājumiem biznesā? Vai tā ietekmēs izejvielu, energoresursu, iekārtu un darbaspēka izmaksas vai pieejamību? Vai tā var ietekmēt finanšu pieejamību un investīciju ciklu? Vai alternatīva ir saistīta ar atsevišķu produktu izņemšanu no tirgus? Vai produkta mārketinga pasākumi ir limitēti vai aizliegti? Vai alternatīva ir saistīta ar stingrāku reglamentēšanu konkrēta uzņēmuma vadīšanā? Vai tā var novest pie uzņēmuma |

| | |
|--|---|
| | likvidācijas? |
| Administratīvie izdevumi | Vai alternatīva ietekmēs biznesa administrēšanu? Vai tā ir saistīta ar ievērojamām izmaksām, kas apgrūtina mazo un vidējo uzņēmumu darbību? |
| Īpašumu tiesības | Vai alternatīva ietekmēs īpašuma tiesības (kustamais un nekustamais īpašums, nemateriālās vērtības)? Vai īpašuma pirkšanas, pārdošanas un lietojuma tiesības var būt ierobežotas? |
| Inovācijas un pētījumi | Vai alternatīva ietekmēs zinātniskos pētījumus un attīstību? Vai tā veicinās lielāku resursu efektivitāti? |
| Patērētāji un mājsaimniecības | Vai alternatīva ietekmēs patērētāju izmaksas? Vai tā izmainīs patērētāju iespējas izdevīgi izmantot vietējo tirgu? Vai tā ietekmēs preču/ servisu pieeju un kvalitāti, kā arī patērētāju izvēli? Vai alternatīva ietekmēs patērētāju aizsardzību un informētību? Vai alternatīva īstermiņā un ilgtermiņā var būtiski ietekmēt iedzīvotāju finansiālo stāvokli? Vai tā ietekmēs ģimenes un bērnu ekonomisko aizsardzību? |
| Ietekme uz teritoriju vai nozari | Vai alternatīva var būtiski ietekmēt atsevišķu nozari vai konkrētus reģionus? |
| Trešās pasaules valstis un starptautiskās attiecības | Vai alternatīva ietekmēs ES tirdzniecības politiku un tās starptautiskās saistības organizācijas ietvaros? Vai tā ir saistīta ar ES ārpolitiku un attīstības politiku? Vai alternatīva ietekmēs trešās pasaules valstis, ar kurām ES ir tirdzniecību atvieglojoši noteikumi? Vai tā ietekmēs vidēju un mazattīstītu valstu attīstību? |
| Valsts iestādes | Vai alternatīva ietekmēs dažāda līmeņa valsts iestāžu budžetus, kā īstermiņā, tā arī ilgtermiņā? |
| Makroekonomiskā vide | Kādas vispārējas sekas alternatīva var atstāt uz ekonomikas izaugsmi un nodarbinātību? Vai tā var uzlabot investīciju nosacījumus? Vai alternatīvai var būt tiešas vai netiešas inflāciju radošas sekas? |

2. Alternatīvu identificēšana un salīdzināšana

Alternatīvas salīdzina pēc būtisko ietekmju identifikācijas, ņemot vērā katras izvēles stiprās un vājās puses.

Salīdzinājumu var veikt, izmantojot dažādu iespējamo situāciju modelēšanu (scenārijus).

Scenārijs ir realitātes vienkāršota versija, un tā izstrāde palīdz veidot kompleksu sistēmas izpratni. Šo metodi var izmantot, piemēram, lai novērtētu idejas un izziņātu sekas (rezultātus).

Scenāriju izstrādei un interpretācijai nepieciešamas relatīvi augstas tehniskas zināšanas. Līdzīgi kā modelēšanā, uz scenāriju balstītā analīzē ir nepieciešami izejas dati un turpmāk jāveic testēšana ar augstu ticamības pakāpi, lai izvairītos no lēmumiem un darbībām, kas balstīti uz neprecīziem modeļiem. Scenāriji var ietver sevī kompleksas matemātiskas operācijas (aprēķinus) vai grafiskus zīmējumus, ko ir grūti saprast un izskaidrot nespeciālistu auditorijai un politikas veidotājiem.

3. Daudzkritēriju analīze

Daudzkritēriju analīzes metodi izmanto, lai pēc dažādiem kritērijiem novērtētu un salīdzinātu alternatīvās izvēles.

Daudzkritēriju analīzes posmi:

1. Identificēt un izvērtēt kritērijus:

- kritēriju kopums ir pilnīgs – netrūkst būtisku kritēriju;
- nav lieku un savstarpēji dublējošos kritēriju;
- kritēriji ir novērtējami (jābūt iespējai novērtēt vismaz kvalitatīvi).

2. Kritēriju nozīmīguma analīze („svēršanas” metode).
3. Kritēriju salīdzinošā analīze:
 - tiešs ekspertu vērtējums – katru izvēli vērtē pēc punktiem;
 - gradācija no sliktākā uz labāko.
4. Veicot matemātiskus aprēķinus (sareizinot 2. un 3. punktā iegūtās vērtības), iegūst kopējo punktu skaitu katrai izvēlei. Iegūtais rezultāts rāda izvēles relatīvo vērtību.

Daudzkritēriju analīze ir piemērojama ietekmes novērtējumā un alternatīvu salīdzināšanā. Tās priekšrocība ir dažādu kritēriju vienlaicīga novērtēšana, ko nav iespējams izdarīt parastā lēmumu pieņemšanas procesā. Šo analīzi arī izmanto, lai apkopotu dažādu ieinteresēto pušu viedokļus. Analīze ir atklāta (pieejama visiem), tā nodrošina komunikāciju ar lēmumu pieņēmējiem un plašu sabiedrības loku.

Daudzkritēriju analīzes vājā puse – maz vai vispār netiek izmantotas racionālas debates.

Literatūra: http://www.unece.org/env/eia/sea_manual/annexA51.html
<http://www.communities.gov.uk/corporate/>
<http://www.lib.niigata-u.ac.jp/EJ/wiley.htm>
<http://www.defra.gov.uk/environment/economics/rtgea/1.htm>

4. SVID analīze

SVID analīzē nosaka izstrādājamā plāna vai programmas stiprās un vājās puses, iespējas un draudus (SVID). Analīze balstās uz situāciju analīzi, un ar tās palīdzību var apzināt plāna vai programmas iespējamās alternatīvas. SVID analīzē var izskatīt lielu daudzumu situāciju un faktoru. Kopumā tiek radīts vienkāršots un viegli uztverams situācijas pārskats. Tā piemēram, Somijā SVID analīzi veica nacionālajai mežkopības programmai, reģionālajai attīstības programmai un nacionālajai klimata stratēģijai. Analīzē tika izstrādāts labāko un sliktāko gadījumu scenārijs. Tās rezultātus izmantoja arī turpmākajās publiskajās apspriešanās, kas ļāva saprotamā veidā iepazīstināt ar viedokli par izstrādājamo programmu realizācijas iespējamām ietekmēm.

Zemāk dots Somijas Dienvidaustrumu reģionālās attīstības programmas SVID analīzes piemērs. SVID analīzes pirmajā posmā organizēja aptauju, kurā iesaistīja izstrādājamā programmā ieinteresētās personas – stratēģijas ieviesējus, ieinteresēto asociāciju pārstāvjus un municipālās institūcijām, kas atbildīgas par dabas aizsardzību, zemes izmantošanu un sociālajām problēmām.

| | |
|--|---|
| <p>Stiprās puses Vērtīgas salas Relatīvi tīri jūras ūdens areāli Ūdensapgādē izmantojams tīrs pazemes ūdens Vērtīgs kultūrvēsturiskais mantojums Lielas iespējas rekreācijai un tūrismam Augsta produktivitāte lauksaimniecības zemēm Labi ekonomiskie resursi Vides zināšanu un ar to saistīto pētījumu augstā kvalitāte</p> | <p>Iespējas Iespēja palielināt pazemes ūdens ieguvu Lauksaimniecības augstā produktivitāte Liela iespēja attīstīt rekreāciju un tūrismu Palielināt reģionālo un lokālo kooperāciju Liela ieinteresētība ieviest dabas aizsardzības pasākumus reģionālajā plānošanā un attīstībā Iespējami dabas aizsardzības projekti sadarbībā ar Baltijas valstīm Vides vadības sistēmu ieviešana municipalitātēs un uzņēmumos Augstāka iedzīvotāju informētība par vidi Kooperācija starp ieinteresētajām pusēm, piemēram, universitātēm, institūcijām</p> |
| <p>Vājās puses Satiksmes, enerģijas ražošanas un industriālo uzņēmumu negatīvā ietekme uz atmosfēras gaisa kvalitāti un trokšņa līmeni</p> | <p>Draudi Jēlgāzes emisija Ārējā emisija uz augsni, pazemes un virszemes ūdeņiem Virszemes ūdeņu eutrofikācija</p> |

| | |
|---|--|
| Atmosfēras gaisa un ūdens piesārņojums no Baltijas jūras, Centrāleiropas un Baltijas valstīm Mazi iekšzemes ūdens resursi Piesārņota augsne bez atbilstošas rekultivācijas Nepieciešamība pēc labākas industriālo un municipālo atkritumu utilizācijas Dabas aizsardzībai neatbilstošas konstrukcijas, tradicionālo celtnu izzušana Iedzīvotāju vides izglītības līmeņa palielināšanās, bet nepietiekoši realizēti dabas aizsardzības pasākumi | Veco izgāztuvju ietekme uz vidi Ainavas bioloģiskās daudzveidības samazināšanās Vecās lauku ainavas izzušana Neplānota lauku apbūve Kļūdaini izstrādāti reģionālie zemes izmantošanas plāni Vides katastrofas Smaga ekonomiskā depresija vai produkcijas pārpalikums |
|---|--|

SVID tabula plānošanas procesā atvieglo komunikāciju starp ieinteresētajām pusēm, kā arī nodē, izstrādājot tālāko stratēģiju.

Literatūra: Environmental Impact Assessment of the Regional Development programmes 1999 (tikai somu valodā).

5. Ģeogrāfiskās informācijas sistēma

ĢIS ir telpiskās informācijas uzkrāšana koordinātu sistēmā. Ar telpisko informāciju var sasaistīt aprakstošos datus. Minētos datus var sakārtot slāņos, kas atvieglo tālāko analīzes procesu un dod uzskatāmu informāciju par noteiktu ģeogrāfisku teritoriju.

Telpiskās analīzes topogrāfiskos datus var efektīvi izmantot, plānojot infrastruktūru, vai analizējot noteiktas ietekmes (troksni, atmosfēras gaisa kvalitāti, ietekmi uz ainavu).

Manuālā pārklājuma kartēšanā izmanto caurspīdīgās slāņu kartes. Izmantojot ĢIS, iespējams ātri apstrādāt daudzslāņu elektroniskās kartes un liela apjoma datus. Ja ĢIS pamats ir sagatavots, turpmāk var pievienot vai nepieciešamības gadījumā labot informāciju.

SIVN ĢIS izmanto esošā vides stāvokļa analīzē, piesārņojuma avotu un ietekmju identificēšanai, ietekmju novērtēšanai, vēlamo attīstības virzienu novērtēšanai un alternatīvu salīdzināšanai. Metode ļauj vizuāli aplūkot pagātnes, tagadnes un nākotnes ietekmes. Tomēr jāpiebilst, ka ĢIS izmantojamā tehnika var būt dārga un metode kopumā ir laikietilpīga.

Literatūra: http://www.unece.org/env/eia/sea_manual/annexA51.html
http://www.mineralsuk.com/britmin/CR_04_003N.pdf

6. Dzīves cikla novērtējums

Dzīves cikla novērtējuma metodi izmanto noteiktu produktu ražošanas vai pakalpojumu sniegšanas ietekmes uz vidi novērtējumā un potenciālo problēmu apzināšanā.

Metodes posmi:

- kompleksa svarīgāko izejmateriālu un gala produktu apzināšana;
- ar izejmateriāliem un gala produkta ražošanu saistīto potenciālo vides ietekmju apzināšana;
- rezultātu interpretācija saistībā ar pētījuma mērķi.

Metodi var izmantot ietekmju novērtēšanai, kas saistītas ar emisiju gaisā un ūdenī, zemes un dabas resursu izmantošanu. Metodi parasti pielieto, lai identificētu problēmas, novērtētu ietekmes, kā arī izstrādātu alternatīvas un veiktu to salīdzināšanu.

Metodi var uzskatīt par visaptverošu, jo tā balstās uz visa procesa („no sākuma līdz galam”) apzināšanu. Tā pielietojama arī robežefektu apzināšanā un novērtēšanā.

Jāatzīmē, ka metode jāizmanto piesardzīgi un, apkopojot rezultātus, jāuzmanās no subjektīva novērtējuma. Jāņem vērā, ka ne par visiem produktiem iespējams iegūt pietiekošu informāciju, lai veiktu atbilstošu novērtējumu.

Nav izstrādāta viena drošas dzīves cikla novērtējuma metode, kas būtu universāli pielietojama dažādiem produktiem. Metodei nav laika un telpas izšķirtspēja.

Literatūra: http://www.unece.org/env/eia/sea_manual/annexA51.html

Umberto – software tool to model, calculate and visualize material and energy flow systems, available at <http://www.umberto.de/en/>

Gabi 4 – Life Cycle Engineering, Green House Gas Accounting, Benchmarking and Energy Efficiency, available at http://www.environmentalexpert.com/software/pr_eng/pr_eng.htm

Greet model, ANL – FuelCycle Model for Transportation Fuels and Vehicle Technologies, available at <http://greet.anl.gov/publications.html>

GEMIS – Global Emission Model for Integrated Systems Germany, available at <http://www.oeko.de/service/gemis/en/index.htm>

SimaPro – collects, analyzes and monitors the environmental performance of products and services, available at http://www.pre.nl/simapro/simapro_lca_software.htm

4. KONSULTĀCIJAS UN SABIEDRĪBAS IESAISTĪŠANA

Konsultācijām ir svarīga loma SIVN. To realizācijas kārtību nosaka likums „Par ietekmes uz vidi novērtējumu”. Tās ietver kompetento institūciju un sabiedrības informēšanu, dodot iespēju komentēt novērtējumu dažādos SIVN posmos. Kad plānošanas dokuments ir pieņemts, sabiedrība un kompetentās institūcijas jāinformē arī par plānošanas dokumenta pieņemšanu.

Izdarot izvēli un pieņemot lēmumus

- jābalstās uz vispusīgām zināšanām, pieredzi un zinātniskiem pierādījumiem,
- jāņem vērā inovatīvi un kreatīvi viedokļi,
- izmaiņām jābūt praktiskām un ieinteresētajām pusēm pieņemamām.

PAPILDINFORMĀCIJA

Konsultāciju procesā ir iesaistītas institūcijas, kā arī plānošanas dokumentā ieinteresētās puses un sabiedrība.

Konsultāciju procesā kompetentās institūcijas izsaka savu viedokli par novērtējuma procesu un dod savu atsaukumi par vides pārskata kvalitāti un SIVN.

Sabiedriskās apspriešanas minimālais uzdevums ir iepazīstināt sabiedrību ar plānotajām darbībām iedzīvotāju dzīves telpā. Aktīvas sabiedrības līdzdalības rezultātā var tikt ietekmēts plānošanas process, kā arī apzinātas un risinātas konfliktsituācijas. Sabiedriskās apspriešanas laikā plānošanas organizētāji iegūst informāciju par vides stāvokli plānošanas teritorijā, cilvēku paradumiem (piem., zemes izmantošanas plāniem, esošajiem un nepieciešamajiem pakalpojumiem, problēmām esošajā apdzīvojuma struktūrā u.c.), kā arī uzklaua viedokli par izstrādāto plānu vai programmu (piem., kura no alternatīvām ir visnepieņemamākā, kādas ietekmes visvairāk uztrauc iedzīvotājus, kurš no konfrontācijas variantiem ir vispieņemamākais).

Ieinteresētās puses ir cilvēku grupas vai organizācijas, kuras ir saistītas ar plāna vai programmas sagatavošanu vai ieviešanu. Tās var būt privātpersonas (piem., zemes īpašnieki), organizācijas (piem., asociācijas, nevalstiskās vides organizācijas) vai institūcijas (piem., veselības aģentūra, vides institūcijas). Ieinteresēto pušu līdzdalība plāna vai programmas izstrādē parasti ir efektīvāka nekā sabiedrības līdzdalība un tās viedoklim parasti ir lielāka nozīme, sagatavojot plāna vai programmas vides novērtējumu. Viens no iemesliem ir nelielais dalībnieku skaits, kas atvieglo ieinteresēto pušu sanāksmju un darba apspriežu organizēšanu. Turklāt dažādos plāna vai programmas novērtējuma posmos no ieinteresētajām pusēm var pieprasīt rakstiskas atsauksmes.

Sabiedrības iesaistīšanas iespējas ir daudz limitētākas. Informācija par sabiedrisko apspriešanu jāizplata caur medijiem (radio, TV, interneta mājas lapas, avīzes utt.) un atbildes jāpieprasa rakstiskā veidā. Atbilžu iesūtīšanai var izmantot internetu, tomēr jāņem vērā, ka tas nav pieejams visiem iedzīvotājiem.

Sabiedrību parasti informē dažādos SIVN posmos, kad ir sagatavots kāds dokuments, par kuru var izteikt viedokli (*screening*, *scoping*, plāna darba versija). Daļa no sabiedrības bieži ir pret izstrādāto plānošanas dokumentu vai arī atsevišķiem tā alternatīviem risinājumiem. Plāna vai programmas realizācija var radīt ietekmes, kas var būt nevienmērīgi sadalītas, tāpēc sabiedrībai var būt atšķirīgi viedokļi. Tāpēc vides pārskatā jādokumentē sabiedriskās apspriešanas laikā izteiktie viedokļi, nepieciešamības gadījumā grupējot atšķirīgos viedokļus un summējot tos.

Ja plānu nevar modificēt atbilstoši kādas sabiedrības daļas viedoklim, vides pārskatā jānorāda, kāda izvēle ir izdarīta un kāda ir šīs izvēles motivācija.

Konsultāciju un sabiedriskās apspriešanas organizēšana

Ieinteresēto pušu iesaistīšana plāna vai programmas izstrādē:

- ieinteresēto pušu apzināšana;
- sadarbības formas un regularitāte;
- ieinteresēto pušu ieteikumu izskatīšana;
- rīcība konfrontāciju gadījumos;
- informēšana par plāna vai programmas gala redakciju, norādot uz izvēlētās alternatīvas iemesliem.

Sabiedrības iesaistīšana:

- izvērtē, vai ir nepieciešams informēt sabiedrību citos plāna vai programmas izstrādes posmos, papildus likumdošanā noteiktajam;
- sabiedrības daļas apzināšana, ko potenciāli var ietekmēt vai kura ir ieinteresēta plāna vai programmas izstrādē;
- sabiedriskās apspriešanas organizēšanas un izziņošanas metodes;
- informācijas izplatīšana un veids;
- sabiedriskās apspriešanas sanāksme: sanāksmes vadīšana, dokumentu prezentācija, sanāksmes gaitas un iedzīvotāju izteikto viedokļu protokolēšana;
- sabiedriskās apspriešanas dokumentēšana;
- izteikto viedokļu apkopošana;
- kā un cik lielā mērā sabiedrības izteiktos viedokļus attiecināt uz plāna vai programmas novērtējumu.

5. PLĀNA VAI PROGRAMMAS REALIZĀCIJAS IETEKMES MONITORINGS

Plānošanas dokumenta ietekmju uz vidi monitoringu veic, lai konstatētu, kādas ir ar plānošanas dokumenta realizāciju saistītās vides ietekmes, t.sk. arī neparedzētās ietekmes un vai plānošanas dokumentā nav jāveic grozījumi. Monitoringu nepieciešams plānot vides pārskata sagatavošanas stadijā (vācot pamatdatus). Monitoringa plāns būtu jāiekļauj vides pārskatā.

Monitoringa ziņojumā jāietver vides stāvokļa izmaiņu raksturojums saistībā ar plānošanas dokumenta īstenošanu.

PAPIDINFORMĀCIJA

Plāna vai programmas realizācijas monitoringu parasti veic neatkarīgi no tā, vai plānam vai programmai ir veikts SIVN. Savukārt, lai konstatētu plāna vai programmas realizācijas ietekmes, veic ietekmes monitoringu.

Plāna vai programmas ietekmes monitoringa pasākumu plānu parasti izstrādā paralēli novērtējuma procesam. Ir vairākas iespējas, kā veikt monitoringu. Gadījumā, ja veic ciklisku un atkārtotu plānošanas dokumenta pārskatu, ietekmju monitoringu var kombinēt ar ieviešanas monitoringu. Šajā gadījumā nepieciešams vākt pamatdatus nākamajam plānošanas posmam. Šādu plānu un programmu piemērs ir strukturālo fondu programmas ar sešu gadu ciklu, zemes izmantošanas plāni ar dažādiem realizācijas termiņiem, transporta infrastruktūras plāni u.c.

Ja plāns vai programma realizējama vienā posmā vai plānošanas cikls ir pārāk garš, ietekmju monitorings jāveic kā atsevišķa darbība. Šajā gadījumā monitoringa izmaksas jānovērtē jau izstrādājot plānu vai programmu.

Monitoringa parametri ir atkarīgi no plāna vai programmas veida un izvēlētajām novērtējuma metodēm. Ja ir izvēlēta Vides mērķu novērtējuma metode, tad monitorings jāfokusē uz plāna vai programmas realizācija iespējamām ietekmēm, kas saistītas ar izvēlēto vides mērķi. Tā piemēram, viens no vides mērķiem ir bioloģiskās daudzveidības saglabāšana, un monitoringa programmu jāizstrādā tā, lai noskaidrotu, vai noteiktu plāna vai programmas pasākumu ieviešana neveicinās bioloģiskās daudzveidības samazināšanos. Šajā gadījumā var izvēlēties atsevišķas indikatorsugas, kas norādīs uz bioloģiskās daudzveidības samazināšanos.

Ja ir izvēlēta Ietekmes novērtējuma metode, monitorings jāfokusē uz tām ietekmēm, ko var identificēt un paredzēt, realizējot konkrētos projektus.

Plānošanas dokumentos, kas saistīti ar zemes izmantošanu dabas teritorijās, monitorings jāfokusē uz šajās teritorijās esošajām dabas vērtībām un to stāvokļa izmaiņām.

Monitoringa posmi:

- izvēlas novērtējuma metodes un izvirza monitoringa uzdevumus;
- identificē ar plāna vai programmu saistītās monitoringa sistēmas (ieviešanas monitorings, atsevišķas monitoringa programmas vai esošās valsts monitoringa sistēmas);
- identificē monitoringā izmantojamus datus, ņemot vērā plāna vai programmas mērķus, novērtējumā konstatētās ietekmes un apzinot visjūtīgākos dabas objektus;
- izstrādā monitoringa pasākumu plānu;
- izstrādā plānošanas ciklu un plāno pamatdatu vākšanu nākamajam plānošanas posmam;
- identificē, kas un par kādiem resursiem veiks monitoringu.

6. NATURA 2000 UN STRATĒGISKAIS IETEKMES UZ VIDI NOVĒRTĒJUMS

Likuma „Par ietekmes uz vidi novērtējumu” 4.pantā noteikts, ka stratēģisko ietekmes uz vidi novērtējumu nepieciešams veikt tādiem plāniem un programmām, kas var būtiski ietekmēt Eiropas nozīmes aizsargājamās dabas (Natura 2000) teritorijas, izņemot plānošanas dokumentus, kuri nosaka dabas aizsardzības un apsaimniekošanas prasības un pasākumus attiecībā uz šīm teritorijām.

PAPILDINFORMĀCIJA

Natura 2000 tīkla izveidošana un prasības novērtējumam

Saskaņā ar SIVN direktīvas 3.daļu (CEC, Direktīva 2001/42/EC) vides novērtējums jāveic tiem plāniem un programmām, kas var ietekmēt Natura 2000 teritorijas.

Dzīvotņu direktīvas (CEC, Direktīva 92/43/EEC) 6.pants nosaka, ka katram plānam vai projektam, kam ir būtiska ietekme uz Natura 2000, individuāli vai kopā ar citiem plāniem vai projektiem jāveic atbilstošs novērtējums. Tas nozīmē, ka projektu vai plānu ietekme uz Natura 2000 teritoriju un tās aizsardzības mērķi jāizvērtē noteiktā kārtībā. Prasības neattiecas uz plāniem un programmām, kas tieši ir saistīti ar Naturas 2000 teritoriju aizsardzību un apsaimniekošanu.

ES Natura 2000 tīkla izveidošana tiek uzskatīta kā vissvarīgākā iniciatīva, lai sasniegtu ES izvirzīto mērķi līdz 2010.gadam apturēt ES bioloģiskās daudzveidības samazināšanos. Šis ir ES dabas aizsardzības un bioloģiskās daudzveidības politikas pamatuzstādījums. Natura 2000 tīkla izveidošanas mērķis ir aizsargāt teritorijas, kam ir svarīga nozīme sugu un dzīvotņu aizsardzībā. Tās ietver īpaši saglabājamās teritorijas (SAC), ko noteikušas dalībvalstis pamatojoties, uz Dzīvotņu direktīvu (CEC, Direktīva 92/43/EEC), kā arī īpaši aizsargājamās teritorijas (SPAs), kas veidotas saskaņā ar Putnu direktīvu (CEC, Direktīva 79/409/EEC).

Natura 2000 teritoriju izvēle bāzējās tikai uz zinātniskiem kritērijiem, tādiem kā sugas populācijas lielums un blīvums, ekoloģiskā kvalitāte, dzīvotņu izplatības tips. Dalībvalstis Eiropas Komisijai deva savus ierosinājumus par teritorijām (SCIs), kuras būtu vēlams iekļaut Natura 2000 tīklā. Komisija un dalībvalstis vienojās par konkrētu teritoriju izvēli un Natura 2000 tīkla izveidošanu. Pēc šo teritoriju apstiprināšanas (SACs), dalībvalstīm ir pienākums aizsargāt un apsaimniekot Natura 2000 teritorijas, nodrošinot to ilgstošu aizsardzību.

Parasti cilvēku aktivitātes, kas ir praktizētas Natura 2000 teritorijās, var turpināties tāpat kā iepriekš. Tikai dažos gadījumos tās ir jāierobežo vai jāregulē, lai nodrošinātu teritoriju aizsardzību, piemēram, tradicionālās lauksaimniecības praktizēšana.

Natura 2000 un tām pieguļošajās teritorijās nav aizliegta jauna, kā arī jau esošā attīstība. Jaunu projektu, plānu un programmu iespējamā ietekme uz Natura 2000 teritorijām jāizvērtē katrā atsevišķā gadījumā (angļu val. – *case by case*). Dzīvotņu direktīvas 6.panta 3.daļā un 6.panta 4.daļā ir noteikts, kad un kā jāizvērtē šīs ietekmes un kā iegūtie secinājumi jāizmanto, pieņemot lēmumus.

Ja iespējama būtiska ietekme, jāuzsāk novērtējuma procedūra. Novērtējums jāveic kā daļa no SIVN, un tā rezultāti jāiekļauj vides pārskatā vai jāsniedz atsevišķi vai skaidri nodalīti no SIVN vides pārskata. Galvenais ir iekļaut visas novērtējuma daļas, kas prasītas Dzīvotņu direktīvā saistībā ar plānošanas dokumentiem.

ES novērtējumam ir sagatavojusi vairākus neobligātus metodoloģiskus norādījumus:

- *Managing Natura 2000 Sites, The provisions of Article 6 of the Habitats directive 92/43/EEC*;

- *Assessment of Plans and Projects significantly Affecting Natura 2000 Sites, Methodological Guidance on the provision of Article 6(3) and 6(4) of the Habitats directive.*

ES sagatavotās vadlīnijas atrodamas Komisijas interneta mājas lapā:

- http://www.europa.eu.int/comm/environment/nature_conservation/eu_nature_legislation/specific_articles/art6/index_en.htm;
- <http://www.europa.eu.int/comm/environment/nature> → EU Nature conservation → EU Nature legislation → Work on specific articles of directives → Habitats Directive: Art6.

Ietekmes būtiskuma noteikšana uz Natura 2000 teritorijām

Kopā ar plānu vai programmu, kas varbūtēji var ietekmēt Natura 2000 teritoriju, nepieciešams aprakstīt arī citus plānus, programmas, projektus un aktivitātes, kas ir apstiprināti, sagatavošanas stadijā vai jau ieviesti un tiek realizēti Natura 2000 teritorijā vai tās tuvumā. Tādejādi tiek apzināta informācija, kas raksturo jau esošo un plānoto aktivitāšu ietekmi uz vidi vai emisijas, un ir iespējams novērtēt kumulatīvās vai „kombinējošās” ietekmes. Nereti ir sarežģīti iegūt informāciju par izstrādes stadijā esošiem plāniem vai aktivitātēm.

Galvenais uzdevums ir identificēt visas plānotās vai esošās aktivitātes, kas var kombinēties ar izstrādājamo plānošanas dokumentu, un koncentrēties uz vissvarīgākajām ietekmēm. Šajā procesā lietderīgi ir definēt ietekmes ģeogrāfiskās robežas. Svarīgi ir pievērst uzmanību dažādiem kumulatīvās ietekmes veidiem, piemēram, liels gruntsūdens drenāžas areāls.

Ir svarīgi, lai visa informācija, kas attiecas uz plānu vai programmu, soli pa solim tiktu novērtēta kopā ar informāciju par citām aktivitātēm. Plāna vai programmas gala ietekmes būtiskuma novērtējumā vienlīdz svarīga ir citu aktivitāšu ietekme. Var būt atsevišķi gadījumi, kad jau eksistējošie plāni, programmas vai citas aktivitātes var būtiski negatīvi ietekmēt Natura 2000 teritoriju un tādā gadījumā jaunā plāna vai programmas ieviešana nav pieļaujama, ja nav mainīti iepriekšējie plāni vai programmas.

Kā, balstoties uz iegūto informāciju, noteikt būtiskumu? Plāni un programmas parasti ir specifiski konkrētai vietai, un jautājumu vislabāk izskatīt katrā gadījumā atsevišķi. Tādejādi nav iespējams izstrādāt vienotus kritērijus. Turklāt *screening* uzdevums ir noteikt ietekmes būtiskumu, nevis veikt ietekmes novērtēšanu. Līdz ar to *screening* procesā jāpielieto piesardzības princips. Ja pēc *screening* posma vēl aizvien ir neskaidrības par ietekmju būtiskumu, SIVN noteikti ir nepieciešams. Ja ir pamatoti secināts, ka nav būtiska ietekme uz Natura 2000 teritoriju, SIVN nav nepieciešams saistībā ar potenciālo ietekmi uz Natura 2000 teritoriju, tomēr tas var būt nepieciešams saistībā ar citām ietekmēm.

Plānu un programmu ietekmes novērtējuma metodes var atšķirties atkarībā no to saistības ar Natura 2000 tīklu. Parasti plāni un programmas ar stingru politisko orientāciju ietver ļoti vispārējus politiski orientētus uzstādījumus, kam nav ietekme uz Natura 2000 teritorijām, jo tie nav telpiski saistīti ar noteiktām teritorijām. Visizplatītākais plāna vai programmas veids ir telpiskais/zemes lietojuma plāns. Visos plānošanas līmeņos sākot no nacionālajam un reģionālajam un beidzot ar vietējiem ģenerālplāniem un detalizētajiem zemes lietošanas plāniem ir prasība noteikt iespējamās negatīvās ietekmes uz Natura 2000 teritorijām.

Ja plāns vai programma ir sagatavota vispārīgā līmenī, ne vienmēr ir iespējams noteikt, tieši kur plānotās aktivitātes notiks un kāds ir to attālums līdz Natura 2000 teritorijai, un kāda ir iespējamā ietekme uz Naturas 2000 teritorijā sastopamajām dabas vērtībām. Taču tas nenozīmē, ka ietekmes novērtējumu nav iespējams veikt. Katrā plānošanas līmenī ir svarīgi pārliecināties, ka zemes izmantošanas principi, kas parasti ir saistīti ar zemes rezervāciju, nebūs saistīti ar negatīvu ietekmi uz Natura 2000 teritoriju.

Screening kritēriji

- Konkrētās vietas aizsardzības statuss,
- plānošanas dokumenta realizācijas iespējamā ietekme,
- būtiskās ietekmes,
- saistība ar citu plānu vai programmu aktivitātēm.

Tabulā aprakstīti daži svarīgi kritēriji, ko var izmantot, interpretējot informāciju.

| Kritērijs | Būtība |
|---|--|
| <p>Teritorijas aizsardzības mērķi</p> <p>Piezīme: būtiskums atkarīgs no tā, kādu dabas vērtību aizsardzībai izveidota teritorija, piemēram, vērtīgi biotopi vai noteiktas putnu sugas!</p> <p>SPA (Special Protection Areas Directive 79/409/EEC) teritorijās, kas noteiktas putnu aizsardzībai, citu dzīvotņu vai sugu aizsardzība nav izskatīta. SCI teritorijās nav izskatīta putnu aizsardzība.</p> | |
| <p>Teritorijas aizsardzības mērķi un ietekmes</p> | <p>Sugu traucējums Dzīvotņu sugu fizikālās izmaiņas Ietekme uz sugu dzīvotspēju Dzīvotņu tipa apdzīvojuma areāla samazināšanās Dzīvotņu vai sugu populācijas fragmentācija To faktoru pārtraukšana, kas palīdz uzturēt vai sasniegt labvēlīgu sugu aizsardzības statusu</p> |
| <p>Būtiskākās ietekmes</p> <p>Piezīme: pat mazas izmaiņas var būt būtiskas!</p> | <p>Izmaiņu apjoms Vietas lielums Teritorijas aizsardzības mērķu svarīgums/ reprezentativitāte Aizsargājamo vērtību izvietojums teritorijā Teritorijas integritāte, tās ekoloģiskais jutīgums, ekosistēmas būtiskākie aspekti, ekoloģisko funkciju atkarība no citiem faktoriem (piemēram, barības vielas un ūdens balanss)</p> |
| <p>Iespēja</p> <p>Piezīme: efekti ne vienmēr būs kvalificējami kā ietekmes!</p> | <p>Prasība pēc piesardzības principa ievērošanas (kur tas ir nepieciešams) Nebūtisko ietekmju identificēšana Iespējamība, ka ietekme būs: zema, vidēja, augsta</p> |
| <p>Kumulatīvie efekti</p> <p>Piezīme: Kad nosaka būtiskumu, jāņem vērā citu plānu vai programmu ietekme!</p> | <p>Visi esošie/ pilnveidotie, apstiprinātie vai formāli ierosinātie projekti, plāni un programmas un to ietekmes Definēt apgabalu, kuru ietekmē esošie plāni, programmas vai projekti</p> |

Scoping kritēriji

- ietekmētās Natura 2000 teritorijas un kādi ir šo teritoriju aizsardzības mērķi (biotopu veidi un sugas, atšķirība starp SCIs/SACs un SPAs);
- aizsargājamo biotopu un sugu atrašanās vieta Natura 2000 teritorijā;
- ietekmēto teritoriju apjoms (ietekmei pakļauta visa vai tikai daļa no teritorijas);
- pieejamā informācija par Natura 2000 teritoriju;
- informācija par esošo un plānoto teritorijas izmantošanu;
- nepieciešamā ekspertu piesaistīšana;
- veicamie pasākumi uz vietas (*in situ*) un izmantojamās metodes;
- novērtējuma metodes.

Ar plāna vai programmas īstenošanu saistīto ietekmju uz Natura 2000 teritorijām novērtējums

Ja ietekmes uz Natura 2000 novērtējums ir integrēts SIVN vides pārskatā (vides pārskata sastāvdaļa), katrā vides pārskata nodaļā nepieciešams ietvert šādu informāciju par iespējamo ietekmi uz Natura 2000 teritorijām:

1. Plāna vai programmas saturs, galvenie mērķi un saistība ar citiem plāniem un programmām:
 - saistība ar Natura 2000 tīklu;
 - plānošanas teritorijā vai blakus esošās Natura 2000 teritorijas.
2. Esošais vides stāvoklis un iespējamās izmaiņas, ja plāns vai programma netiks īstenots:
 - vides stāvoklis Natura 2000 teritorijā un tās aizsardzības mērķi (pielikums par biotopiem un sugām);
 - konkrētajai Natura 2000 teritorijai labvēlīgākais aizsardzības veids, faktori, kas palīdz sasniegt biotopiem un sugām labvēlīgus apstākļus, un iespējamās izmaiņas, ja plāns vai programma netiek īstenots.
3. Vides raksturojums teritorijā, kurā iespējama būtiska ietekme:
 - plānošanas dokumenta alternatīvu realizācijas ietekmes uz Natura 2000 teritorijām izvērtējums;
 - ietekmētās Natura 2000 teritorijas vai tās daļas detalizēts apraksts – biotopi, sugas un to attēlojums uz kartes. Gadījumā, ja ietekmēta ir tikai neliela Natura 2000 teritorijas daļa, nav nepieciešams detalizēti aprakstīt visu Natura 2000 teritoriju, tomēr vēlams snigt īsu informāciju par visu teritoriju kopumā.
4. Vides aizsardzības mērķi (starptautiskie, ES un nacionālā līmeņa), kuri ir saistīti ar plānu vai programmu, un veids, kā šie mērķi un vides apsvērumi ņemti vērā, izstrādājot plānu vai programmu:
 - kādi ietekmētajā Natura 2000 teritorijā/teritorijās ir Eiropas nozīmes biotopu veidi vai sugas (prioritārie biotopu veidi vai sugas)? Vai ietekmētajā Natura 2000 teritorijā ir Latvijai nozīmīgi biotopu veidi vai sugas?
5. Būtiskākās primārās, sekundārās, kumulatīvās, īstermiņa, vidēji ilgās un ilglaicīgās, pastāvīgās un īslaicīgās, pozitīvās un negatīvās ietekmes uz vidi, t.sk. ietekmes uz bioloģisko daudzveidību, iedzīvotājiem, cilvēku veselību, faunu, floru, augsni, ūdeni, atmosfēras gaisu, klimatiskajiem faktoriem, materiālajām vērtībām, kultūras mantojumu, ietverot arhitektūras un arheoloģijas mantojumu, ainavu un mijiedarbība starp iepriekš minētajiem faktoriem:

- plāna vai programmas realizācijas ietekmes uz Natura 2000 teritorijām raksturojums, t.sk. kumulatīvo ietekmju novērtējums. Jāapraksta ietekmes uz Natura 2000 teritorijām, nepieciešamības gadījumā līdz pat atsevišķu sugu līmenim. Ja plānā vai programmā ir izvirzītas alternatīvas, tad apraksta katras alternatīvas ietekmi uz Natura 2000 teritoriju;
 - atbilstoši izvērtējama rezultātiem skaidri jānorāda, vai plāna vai programmas īstenošana būtiski negatīvi ietekmēs Natura 2000 teritorijas integritāti. Nepieciešams informēt arī par šo ietekmju cēloņiem.
6. Risinājumi, lai novērstu, samazinātu un kompensētu būtisku kaitīgu ietekmi uz vidi plāna vai programmas īstenošanas gadījumā:
- plānotie risinājumi, lai novērstu būtiskās negatīvās ietekmes Natura 2000 teritorijās.
7. Plāna vai programmas iespējamās alternatīvas izvēles pamatojums un veiktā novērtējuma apraksts, t.sk. problēmas nepieciešamās informācijas ieguvē:
- alternatīvo risinājumu ietekme uz Natura 2000 teritorijām;
 - izmantotās metodes informācijas iegūšanā par Natura 2000 teritorijām;
 - problēmas informācijas ieguvē un ietekmju novērtējumā.
8. Plānotie pasākumu monitoringa nodrošināšanā:
- plāna vai programmas īstenošanas ietekmju uz Natura 2000 teritoriju/teritorijām monitorings, ietverot arī iespējamās monitoringa metodes.
9. Informācijas kopsavilkums (nelieto specifiskus tehniskos aprakstus un terminus, lai tas būtu viegli saprotams sabiedrībai):
- kopsavilkumā ietver arī informāciju par ekoloģiskajām problēmām saistībā ar ietekmēm Natura 2000 teritorijā.

Literatūra: Padomes Direktīva (1979. gada 2. aprīlis) par savvaļas putnu aizsardzību (79/409/EEK)
Padomes Direktīva 92/43/EEK (1992. gada 21. maijs) par dabisko dzīvotņu, savvaļas faunas un floras aizsardzību

7. KVALITĀTES KONTROLE

Viens no svarīgākajiem kvalitātes rādītājiem stratēģiskajā ietekmes uz vidi novērtējumā ir konsultācijas, kurās visas ieinteresētās puses var izteikt savu viedokli, t.sk. arī par SIVN un Vides pārskata kvalitāti. Kvalitātes kontroles veidlapa ir izstrādāta, lai palīdzētu ieinteresētajām pusēm izskatīt vides pārskatu un novērtēt SIVN procesu.

PAPILDINFORMĀCIJA

Kvalitātes pārbaudes kontroljautājumi

Mērķi un konteksts:

- skaidri definēti plānošanas dokumenta mērķi un uzdevumi;
- mērķu noteikšanā ir ņemti vērā vides jautājumi, t.sk. starptautiskās saistības;
- SIVN mērķi ir skaidri noteikti un atbilst plānošanas dokumenta uzdevumiem;
- noteikta saistība ar citiem plānošanas dokumentiem;
- gadījumā, ja ir pretrunas ar citu plānošanas dokumentu mērķiem, tās atbilstoši aprakstītas.

Scoping:

- konsultācijas notikušas atbilstoši Vides pārskata saturam un darbības sfērai;
- vērtējums fokusējas uz būtiskajiem vides aspektiem;
- tehniskās, procedurālās un citas problēmas ir apspriestas, pieņemumi un nenoteiktības ir apzinātas;
- ja atsevišķus vides aspektus izslēdz no turpmākās izvērtēšanas, jāpaskaidro iemesls.

Alternatīvas:

- izskatītas reālas alternatīvas un izvēle pamatota;
- katras alternatīvas (pozitīvās un negatīvās) ietekmes uz vidi ir noteiktas un salīdzinātas;
- paskaidrots alternatīvu izvēles vai izslēgšanas iemesls.

Izejas dati:

- aprakstīts esošais vides stāvoklis un iespējamās izmaiņas, ja plānošanas dokuments netiktu īstenots;
- aprakstīts vides stāvoklis teritorijās, kuras plānošanas dokumenta īstenošana var būtiski ietekmēt;
- norādīts uz problēmām informācijas ieguvē.

Iespējamās būtiskās ietekmes uz vidi noteikšana un izvērtēšana:

- ir noteiktas visu veidu ietekmes (uz bioloģisko daudzveidību, cilvēku veselību, floru, faunu, augsni, ūdens un gaisa kvalitāti, klimatu, materiālajām vērtībām, kultūras mantojumu, dabas un ainavu daudzveidību);
- ir ņemtas vērā pozitīvās un negatīvās ietekmes, kā arī noteikts to iedarbības laiks (īstermiņa, vidēji ilgās un ilglaicīgās);
- ir noteiktas iespējamās netiešās, sekundārās un kumulatīvās ietekmes;
- pēc iespējas ir ņemta vērā ietekmju savstarpēja iedarbība;
- ietekmes uz vidi novērtējums ir veikts atbilstoši standartiem un normatīvo aktu prasībām;

- izmantoto novērtējuma metožu apraksts.

Preventīvie pasākumi:

- risinājumi iespējamo būtisko ietekmju uz vidi mazināšanai vai novēršanai.

Vides pārskats:

- formulējums ir skaidrs un kodolīgs;
- rakstīts vienkāršā valodā, neizmantojot vai paskaidrojot specifiskus tehniskos terminus;
- nepieciešamības gadījumos izmanto kartes un ilustrācijas;
- identificē informācijas avotus, ieskaitot ekspertu viedokļus un vērtējumus;
- satur netehnisku kopsavilkumu.

Konsultācijas:

- konsultācijas ar kompetentajām institūcijām ir uzsāktas laicīgi, institūcijām un sabiedrībai dota iespēja pilnā mērā izteikt savu viedokli par plānošanas dokumentu un vides pārskatu.

Lēmuma pieņemšana un informēšana par pieņemto lēmumu:

- vides pārskats un konsultāciju rezultāti ir ņemti vērā, pilnveidojot plānošanas dokumentu;
- paskaidrots, kādā veidā ņemtas vērā rekomendācijas;
- pamatota alternatīvas izvēle.

Monitorings:

- piedāvātie monitoringa pasākumi ir skaidri, praktiski un saistīti ar SIVN mērķiem un identificētajiem rādītājiem;
- laicīga monitoringam izmantojamo datu vākšana, lai varētu konstatēt izmaiņas laika periodā.